

Helse- og omsorgsdepartementet
Postboks 8011 Dep
0030 OSLO

Saksbehandler:
Aysha Grønberg
Epost:
aysha.gronberg@forbrukerradet.no

Vår dato:
26.06.2024

Vår referanse:
24/265 - 2

Deres dato:

Deres referanse:

Forbrukerrådets innspill om forsterket innsats for sosial utjevning og mobilitet

Forbrukerrådet viser til høring om forsterket innsats for sosial utjevning og mobilitet med frist 30. juni, og ønsker her å komme med våre innspill til dette arbeidet.

Forbrukerrådet er en interesseorganisasjon som skal ivareta forbrukernes interesser. Vi jobber bredt med forbrukernes møte med ulike markeder. Vi ønsker med vårt innspill å beskrive markedene vi arbeider med, og hvordan styrkede forbrukerrettigheter kan bidra til å utjevne sosiale forskjeller.

Sosioøkonomisk status reflekteres i kjøpekraft, arbeidsmuligheter, diskriminering og helse. Gode forbrukerrettigheter er et vern som bidrar til å sikre at forbrukere ikke havner i sårbare situasjoner. Gode forbrukerrettigheter har størst betydning for de som allerede er i en sårbar situasjon. Slik kan forbrukerrettigheter bidra til å redusere sosiale forskjeller.

Ifølge OECD tar det i Norge tre generasjoner å forflytte seg fra en lav inntekt til gjennomsnittsinntekten i Norge, mens det i Danmark tar to generasjoner.¹ Vi viser også til Marmot-rapporten² som ble bestilt av Helsedirektoratet. Denne gi er godt grunnlag for å lage nye policyer på dette området.

Bærekraft – behovet for en omstilling med forbruker i sentrum

Forbrukerrådet har bærekraftig forbruk som en av sine satsningsområder. I dette arbeidet ser vi at enkelte forbrukere vil måtte betale mer enn andre for enkelte av grepene som tas i den grønne omstillingen.

Samtidig er behovet for en omstilling helt nødvendig for å unngå klimaendringer og miljøødeleggelser som vil ramme enkelte grupper i samfunnet spesielt hardt.

Det er essensielt at Norge i sitt arbeid med bærekraft også har sosial utjevning som en grunnverdi, for å unngå at ulikhetene blir større som en konsekvens av vår tids utfordringer knyttet til klimaendringer, krig/konflikter, pandemier og dyrtid.

Marmot-rapporten² tar for seg miljømessig bærekraft og utjevning av helseforskjeller og viser til en tilnærming med «wellness economy», en økonomi som fremmer livskvalitet. Det trekkes her blant annet frem disse viktige områdene:

- Sunt og bærekraftig kosthold og matsvinn
- Energieffektive boliger og bygninger

¹ <https://www.oecd.org/social/broken-elevator-how-to-promote-social-mobility-9789264301085-en.htm>

² [Sosial ulikhet i Helse i Norge \(Marmot-rapporten\) - forebygging.no](https://www.forebygging.no/Sosial-ulikhet-i-Helse-i-Norge-(Marmot-rapporten)-forebygging.no)

I tillegg ønsker vi i vårt innspill å beskrive og foreslå tiltak for:

- Utfordringer ved leie av bolig og ved nye boligkjøpsmodeller
- Reduksjon av gjeldsfeller

Kosthold og sosial ulikhet

Forbrukerrådet arbeider for at det skal være lettere for forbruker å ta sunne og bærekraftige matvalg. Kostholdet har en stor betydning for helsen, og usunt kosthold er en av de største folkehelseutfordringene vi står overfor. Globalt er 1 av 5 dødsfall forbundet til usunt kosthold.³ Mulighetene for å kjøpe sunn mat er redusert ved dårlig økonomi, dette påvirker egen helse, og hva man kan tilby barna sine. Dette er kjent å påvirke fremtidige risiko for uhelse i voksen alder. I flere sammenhenger er det også vist at dårlig ernæring i fosterlivet øker risikoen for ikke-smittsomme sykdommer i voksen alder. Sosiale forskjeller preger altså ikke bare en generasjon, men flere.

Helsedirektoratet legger årlig fram en rapport som beskriver utviklingen i kostholdet året før. Rapporten fra 2023 viser at det spises for mye salt, for lite fisk og sjømat, for lite frukt og mer mettet fett enn anbefalt.⁴ De peker også på forskjeller i kostholdet etter sosioøkonomisk status; barn og unge fra familier med høyere sosioøkonomisk status spiser oftere grovt brød, grønnsaker og fisk enn de fra familier med lavere sosioøkonomisk status.

Det er en høy forekomst av overvekt og fedme blant barn i Norge.⁵ Problemet minker med økende sosioøkonomisk status. Økonomi, utdanning, ferdigheter, tid og psykisk helse er bare noen eksempler på sosiale determinanter som påvirker kostholdet.⁶

I en upublisert forbrukerundersøkelse gjort av Ipsos på vegne av Forbrukerrådet i 2023 oppgir 8 av 10 at de ville spist sunnere om det var billigere.

Mat har historisk sett blitt brukt for å utjevne forskjeller. Eksempler er Oslofrokosten og tran på skolene. I nyere tid har det blitt gjennomført forsøk på skolematorninger, men en fast ordning er ikke på plass.

Da Forbrukerrådet og Kost- og ernæringsforbundet lagde Appetitt på livet-rapportene i 2018,⁷ kom det frem at ikke alle ansatte i barnehager og skolefritidsordningen var klar over at det finnes retningslinjer for mat og måltider. Nyere norsk forskning viser at en av tre barnehager i svært liten grad har pedagogiske planer som omfatter mat og måltider.⁸ Dette er arenaer hvor man kan påvirke kostholdet i en retning som støtter opp under god folkehelse. Nye norske kostråd er på vei, og det er viktig at det satses på implementeringen av disse.

Alle som leverer mat til institusjoner, være seg private eller offentlige, ikke bare bør, men burde måtte ha krav til ernæring. Ifølge Verdens helseorganisasjon kan sunn mat i offentlige innkjøp virke sosialt utjevnende.⁹

Ifølge ekspertutvalget (om kostnadseffektive tiltak som kan føre til et bedre kosthold) som leverte sin rapport til regjeringen januar i år,¹⁰ ligger det et stort potensial i å gjøre alle offentlige innkjøp mer i tråd med kostrådene, og det bør derfor stilles sterkere krav til at mattilbudet i offentlig regi

³ [Diet \(healthdata.org\)](https://healthdata.org)

⁴ [Utviklingen i norsk kosthold 2023 - Helsedirektoratet](#)

⁵ [Overvekt og fedme - FHI](#)

⁶ <https://www.healthknowledge.org.uk/public-health-textbook/disease-causation-diagnostic/2e-health-social-behaviour/social-behavioural-determinants>

⁷ [Appetitt på livet – Forbrukerrådet \(forbrukerradet.no\)](#)

⁸ Eng, K. F., Lekhal, R., Eriksen, M. L., Helseth, S., & Lekhal, S. (2021). Mat- og måltidspraksisen i et utvalg norske barnehager – en deskriptiv studie. *Norsk tidsskrift for ernæring*, 19(4), 1-12.

⁹ [9789240018341-eng.pdf \(who.int\)](#)

¹⁰ [Ekspertgruppe leverte forslag for å endre norske helseforskjeller - regjeringen.no](#)

følger kostrådene. For at dette skal bli en realitet trengs det fra nasjonalt hold gode verktøy for å gjøre innkjøp og for å følge med på hva som blir kjøpt. Helsedirektoratet har en veileder for offentlige anskaffelser, men få fylker og kommuner kjenner til eller bruker denne.

Barn påvirkes av sine matomgivelser. Utover barnehage og skolefritidsordningen vil områdene de ferdes i gi flere signaler med oppfordring om valg av mat og drikke. Kantiner, reklame, salgsautomater (for eksempel ved ungdomsklubber eller idrettsklubber) og digitale plattformer er med på å forme kostvanene til barn og unge. Tidlige vaner former levevanene senere i livet.

Å begrense markedsføring av usunn mat og drikke til barn og unge er ifølge Verdens helseorganisasjon svært viktig, for å redusere den høye forekomsten av overvekt og fedme i denne gruppen. Det tidligere nevnte ekspertutvalget peker også på dette som et av de viktigste tiltakene for å utjevne sosiale forskjeller. I 2023 kom Stortinget med en anmodning om å innføre et forbud mot markedsføring av usunn mat og drikke (herunder en 16 årsgrense på kjøp av energidrikke) rettet mot barn og unge innen utgangen av året. Forbudet er fortsatt ikke på innført.

Forbrukerrådets forslag til tiltak som kan utjevne sosial ulikhet

- At det settes av ressurser til implementering av nye nasjonale kostråd
- Strengere krav til at mattilbudet i offentlig regi følger kostrådene
- Veiledning til innkjøpsansvarlige for at de velger mat og drikke som ivaretar en god helse. Utvikle gode nasjonale verktøy for offentlige innkjøp som følger myndighetenes anbefalinger om god ernæring
- Beskytte barn mot markedsføring av usunn mat og drikke. Få på plass forbud mot markedsføring av usunn mat og drikke – slik Stortinget anmodet i 2023
- Gjøre det økonomisk mulig for alle å ha et sunt kosthold. Innføre målrettede avgifter og andre prisvirkemidler som gjør det lettere å ta sunne valg
- Få på plass en matkastelovgivning med aktsomhetskrav, krav om donasjon og nedprising for å unngå matsvinn i butikk, samt fjerne mva på mat som gis bort

Energieffektivisering og energifattigdom

De siste årene med stor økning i strømprisene har vi sett at det er i ferd med å utvikle seg et sjikt med energifattige i Norge.¹¹

Lavinntektshusholdninger bruker i dag nesten halvparten av forbruket sitt på bolig, inkludert strøm og oppvarming.¹² Går man nøyere inn i SSB sine tall ser man at den fjerdedelen med lavest inntekt bruker 7,2 prosent av inntekten sin på elektrisitet og brensel, mens de høyest inntekt bruker seks prosent. Det er også ganske store forskjeller innad i gruppen med de laveste inntektene. Når prisene steg kraftig vinteren 2021/22 brukte desilen med lavest inntekt nesten åtte prosent av inntekten sin på strøm, mens desilen med nest lavest inntekt bruker omtrent 4,5 prosent av inntekten sin på dette.¹³

SIFOs undersøkelser om dyrtid viser også det samme. I perioden 2017 til 2021 oppga 65 prosent av forbrukerne at de var økonomisk trygge mens to prosent oppga at de var ille ute. I august 2023 var det halvparten som var økonomisk trygge, mens seks prosent, tre ganger så mange som i 2021, var ille ute. I samme periode har forbrukerne som er definert som slitere gått fra 5 prosent til 11 prosent av befolkningen.

¹¹ [Microsoft PowerPoint – Rapport strømundersøkelse 2023 \(forbrukerradet.no\)](#)

¹² [Bolig står for nesten halvparten av forbruket til lavinntektshusholdninger – SSB](#)

¹³ [Slik har høye strømpriser påvirket husholdningenes økonomi – SSB](#)

Forbrukerne har ulike strategier for å ha råd til strømregningen. Ifølge SIFOs undersøkelse har 46 prosent endret strømvaner, 30 prosent har prisstrategisk bruk av strøm og hele 15 prosent har kuttet i mat og annet nødvendig forbruk. Dette tallet er relativt stabilt sammenlignet med tilsvarende undersøkelser i mars 2023 og august 2022. Blant de som er ille ute, er det hele 58 prosent som har kuttet i mat og annet nødvendig forbruk for å betale strømregningen. En gruppe forbrukere som har potensiale for å bli særlig utsatt for energifattigdom er leietakere. Forbrukerrådet mener at Norge bør iverksette tiltak overfor energifattige forbrukere. Det er krevende å se for seg et varig høyere prisnivå på strøm uten avdempende tiltak for de mest utsatte forbrukerne. Det har flere uheldige effekter om tilgangen på en nødvendighetsvare som strøm blir styrt av forbrukernes økonomiske stilling.

Den kraftige økningen i strømprisen de siste årene har betydning for folks livskvalitet og helse. I Forbrukerrådets strømundersøkelse i 2023 var det 40 prosent som sa at de ofte bekymret seg for strømregningen, og 34 prosent hadde i løpet av det siste året iverksatt tiltak for å spare strøm som har gått ut over livskvaliteten.¹⁴

Det er per i dag ingen tiltak hos Enova som sikrer at det gjøres energieffektivisering i leieboliger. Det er omtrent en million leietakere og 500 000 av disse er langtidsleiere. Det er i dag manglende insentiver for å gjøre energieffektiviseringstiltak i leieboliger siden de fleste leieboere betaler strømregningen selv. Det er grunn til å tro at de manglende insentivene til energieffektivisering i leieboliger¹⁵ bidrar til at man finner en høy andel av de energifattige i slike boliger.

For leieboliger finnes det et tiltak, *Husbankens tilskuddsordning til kommunale utleieboliger, omsorgsboliger og sykehjem*. I 2024 var det budsjetter med 300 mill. kroner i 2024. Dette dekker på ingen måte behovet og søknadspotten har gått tom allerede etter et par uker. Til sammenligning er var det ved årsslutt 2023 et vedlikeholdsetterslep på en milliard bare for de kommunale i boligene i Oslo.¹⁶ Rehabilitering og vedlikehold kan gi energieffektiviseringseffekter, men NVE kunne i sitt notat vise til at erfaringsmessig skjer det mye oppussing og vedlikehold uten energieffektiviseringstiltak i private boliger, blant annet fordi dette vil øke kostnadene. Det er sannsynlig at dette også gjelder for kommunale utleieboliger.

Forbrukerrådet arbeider nå med en undersøkelse om energieffektivisering i leieboliger. Som del av dette arbeidet har vi gjennomført en representativ spørreundersøkelse i befolkningen over 18 år, med 2603 respondenter. Rapport med funn fra undersøkelsen og våre anbefalinger vil bli offentliggjort i løpet av september 2024. De foreløpige funnene viser likevel at husholdninger som leier har mindre energieffektive boliger, færre oppvarmingsmuligheter og opplever mer energifattigdom. Utvalget inneholdt både husholdninger som leier og som eier. Ser man disse gruppene under ett viser tallene at husholdninger med barn opplever de høye strømprisene som en høyere belastning enn husholdninger uten barn. Husholdninger med barn opplever det mer stressende å være bevisst og justere strømforbruket i boligen. Det er også flere som opplever at kald bolig går ut over egen eller familiens psykiske og fysiske helse. For å ha råd til å betale for strøm og oppvarming oppgir flere husholdninger med barn enn de uten barn at de er mindre sosiale og har redusert på fritidsaktiviteter for å betale for strøm og oppvarming, og har endret matvaner.

Våre tall tyder på at økte energipriser og manglende energieffektiviseringstiltak som bidrar til kalde hjem og dårlig innelima øker bekymringsnivået blant foresatte. Dette gjelder særlig de med lav

¹⁴ [Microsoft PowerPoint – Rapport strømundersøkelse 2023 \(forbrukerradet.no\)](#)

¹⁵ Vista analyse har i en rapport for Husbanken gått gjennom markedssvikten for energieffektivisering i leiemarkedet, se særlig kapittel 5.2.2 i rapporten 'Strømsstøtte til husholdninger – Kunnskapsgrunnlag om virkemidler mot energifattigdom' [Strømsstøtte til husholdninger \(vista-analyse.no\)](#)

¹⁶ [Årsberetning 2023 BBY.pdf \(oslo.kommune.no\)](#). Tallet for etterslep er hentet fra side 5.

inntekt. Ifølge Rådet for psykisk helse er det «en tydelig sammenheng mellom familiens inntektsnivå og barnas psykiske og fysiske helse. Barn i fattige familier har større risiko for både fysiske og psykiske helseplager på kort og lang sikt. Barn i familier med lavt utdanningsnivå og lav inntekt er overrepresentert når det gjelder helseproblemer som for eksempel astma, allergi, eksem, hodepine, magesmerter og ryggsmarter».¹⁷

De skriver også «Barn i familier med dårlig økonomi kan oppleve stor grad av bekymring og stress som påvirker hverdagen deres på ulike måter, og vi finner sosiale ulikheter i opplevelsen av mestring, sosial støtte, stress og ensomhet. Med dårlig økonomi kommer bekymring både for foreldre og barn som i sum påvirker helsa negativt».

Energieffektivisering er et tiltak som kan redusere energifattigdom, og vil ha positiv betydning for barn som lever i familier som opplever en eller annen grad av energifattigdom. Dette kan igjen redusere sosiale ulikheter og bidra til å hindre at levekårsutfordringer går i arv.

Forbrukerrådet er opptatt av at alle forbrukere skal ha samme mulighet til å gjennomføre energieffektivisering. Det er ikke situasjonen i dag. Forbrukerrådet er enige med NVE om at dagens tiltak ikke er tilstrekkelige for å nå målene om og potensialet for energieffektivisering. Støtte til energieffektivisering gis via Enova, og mange forbrukere har ikke mulighet til å benytte seg av støtteordningene. Personer med dårlig råd utelukkes fordi de ikke vil ha råd til å legge ut og deretter får refundert støttesatsen. Det er heller ikke støtte til moden teknologi slik som luft til luft varmepumper, lavenergivinduer, etterisolering og rentbrennende vedovn. For eneboliger er støtten rettighetsbasert og forutsigbar, mens den er konkurransebasert og uforutsigbar for borettslag og sameier. Det gjør det vanskeligere å få støtte for forbrukere i leiligheter enn for forbrukere i eneboliger.¹⁸ Forbrukerrådet mener det er behov for at tiltakene i større grad likestiller forbrukere i ulike boligtyper.

Forbrukerrådets forslag til tiltak som kan utjevne sosial ulikhet

- Sikre god informasjon og gode støtteordninger til energieffektivisering i alle boligtyper, og særlige ordninger rettet mot lavinntektsgrupper og leieboere
- Øke støtteordningen til kommunale utleieboliger gjennom Husbanken
- Reguleringsmessige tiltak som sikrer det i langt større grad enn i dag gjøres energieffektiviseringstiltak når det gjøres annen oppussing og rehabilitering.

Leieboere og forbrukere av boligkjøpsmodeller

I Norge leier en av fem boligen de bor i. Andelen som leier øker, særlig i populære områder.¹⁹ Av millionen som leier bolig er ca. 50% langtidsleietakere.²⁰ 67 prosent av barn som vokser opp i leiebolig er fattige.²¹ Omtrent halvparten, 49,5 prosent, av aleneforeldre med barn 0-5 år leier. Andelen avtar litt når barna blir større, men i gruppen aleneforsørgere med barn mellom 6 og 17 år er det 27,6 prosent som leier.²²

¹⁷ [Barnefattigdom og risiko: Få hjelp til å hjelpe videre | Rådet for psykisk helse](#)

¹⁸ [Villaeiere får lettere støtte til energisparing enn borettslag – Dagsavisen](#)

¹⁹ [Andelen leietakere øker – SSB](#)

²⁰ [Det norske leiemarkedet og situasjonen for langtidsleietakere .pdf \(husbanken.no\)](#) s. 26

²¹ [Barnefamilier som leier bolig har høy risiko for å være fattige – SSB](#) og [Fattige står utanfor bustadmarknaden | Klassekampen](#)

²² Tabell 4 Eierstatus for husholdningstyper hentet fra [Boforhold, registerbasert – SSB](#)

Forbrukerrådet arbeider for at leieboere skal ha like stabile og gode boforhold som boligeiere. I vår egen rapport «Å leie bolig»²³ fra 2021 kommer det frem at leieboere mangler stabilitet, frihet til å flytte etter eget behov, vern om privatliv, rett til å skape et eget hjem og at leieboere opplever å bli diskriminert i leiemarkedet. Forbrukerrådet mener dagens husleielov ikke er egnet til å skape stabile og gode boforhold for leieboere.

De siste årene har boligprisene oversteget lønnsveksten og færre arbeidstakere har hatt råd til å kjøpe egen bolig.²⁴ Også boliglånsforskriften har bidratt til at færre forbrukere får lån til å kjøpe bolig. Det har i perioden dukket opp flere ulike modeller for boligkjøp, i hovedsak kategorisert som «leie til eie» og «deleie», såkalte boligkjøpsmodeller. Kommunal- og distriktsdepartementet anslo i 2023 at det er solgt 3-4000 boliger etter denne modellen. I dag er det selger av modellene som ensidig dikterer vilkår ved salg av boligkjøpsmodeller. Det foreligger ingen egen forbrukerlov med mål om å ivareta forbrukere som kjøper bolig gjennom boligkjøpsmodeller. Vi frykter at mange sårbare forbrukere vil bli rammet av uforutsette problemer uten et regelverk som er ment å beskytte de.

Forbrukerrådets forslag til tiltak

- En ny husleielov som ivaretar leieboeres behov for trygge og stabile leieforhold
- En forbrukerlov for kjøpere av boligkjøpsmodeller

Gjeldsfeller

Dyrtid

SIFOs dyrtidsrapport for 2023 viser at mange husholdninger i ulik grad sliter med å betale sine løpende regninger.²⁵ Hele seks prosent av husholdningene beskrives som «ille ute» og 11 prosent betegnes som «slitere». I absolutte tall utgjør disse to utsatte gruppene samlet hele 458.000 husholdninger.

Brorparten i gruppen for de som er «ille ute» har allerede misligholdt gjeld og en betydelig andel er sendt til inkasso. Sliterne har også store økonomiske utfordringer. Mange lever fra månedslønn til månedslønn og uforutsette utgifter kan få den skjøre økonomiske balansen til å rakne. Når det først rakner, er det dessverre mange mekanismer i det norske regelverket som bidrar å gjøre vondt verre. Forbrukerrådet har identifisert flere områder i regelverket som med fordel kan endres for å begrense risikoen for at betalingsutfordringer utvikler seg til uhåndterbar opphopning av gjeld. Selv om disse tiltakene ikke er spesielt rettet mot barn og unge, vil en mer robust familieøkonomi bidra til bedre oppvekstvilkår og livskvalitet.

Finansmarkedsmeldingen 2023 fremhevet at gjelden i norske husholdninger lenge har vokst raskere enn inntektene og at dette er en risiko for finansiell stabilitet.²⁶ Nøkkeltall fra Gjeldsregisteret for mai 2024 viser at den samlede rentebærende forbruksgjelden i Norge nå er på hele 132,6 mrd. Kroner.²⁷

²³ [a-leie-bolig-i-norge-1.pdf \(forbrukerradet.no\)](#)

²⁴ [Rapport \(lo.no\)](#) og [sykepleierindeks2023-2 \(eiendomnorge.no\)](#)

²⁵ [Dyrtid 4 - Det er ikke over ennå. Husholdenes økonomiske trygghet i august 2023 \(oslomet.no\)](#)

²⁶ [Sak - stortinget.no](#)

²⁷ [2024 06 Nøkkeltall fra Gjeldsregisteret.pdf](#)

Det lave rentenivået, som vedvarte flere år etter tusenårsskiftet, gjorde det økonomisk attraktivt for mange husholdninger å ta opp nye lån. Mye av gjeldsveksten ble brukt til å finansiere boliginvesteringer, men mye var også lånefinansiering av eget forbruk. Det økte rentenivået og øvrig prisstigning har imidlertid ført til økt mislighold. Det er en utfordring for norsk økonomi, men er mest alvorlig for de mange forbrukerne og husholdningene som sliter med å holde hodet over vannet.

Forbrukerrådet vil i det etterfølgende peke på noen tiltak som vil kunne bidra til redusert økonomisk sårbarhet for utsatte forbrukergrupper og sårbare husholdninger.

Rente- og kostnadstak

Forbrukerrådet anbefaler å innføre rente- og kostnadstak på forbruksgjeld i Norge. Dette eksisterer allerede i mange land. I 2014 var det 76 land som hadde innført ulike former for rentetak.²⁸ Forbrukerrådet har i flere år etterlyst en grundig utredning i Norge knyttet til innføring av rente- og kostnadstak, for eksempel etter modell fra Sverige. Et slikt rentetak vil sannsynligvis redusere tilgangen til slik kreditt blant spesielt sårbare lavinntektsgrupper med lav evne til å betjene dyre forbrukslån.

Finland har vært et foregangsland i Norden når det gjelder innføring av rentetak. Her ble det innført et rentetak allerede i 2013. I Finland fikk man kontroll på markedet for såkalte SMS-lån med skyhøye renter gjennom innføringen av rentetaket. I 2019 ble nivået på rentetaket senket ytterligere, og i gjeldende bestemmelse er det satt en øvre grense for nominelle renter på 20 prosent for all forbrukerkreditt. Rentetaket støttes også av en grense for hvor mye utlånerne kan ta i gebyrer og andre utgifter. Finske myndigheter konkluderer med at rentetaket har redusert mengden innvilget kreditt og kostnadene knyttet til dem.

Sverige innførte et rente- og kostnadstak i 2018. Taket gjelder kortvarige lån til høy pris, såkalte «high-cost, short-term» lån. Rentetaket bestod av en øvre grense på 40 prosent nominell rente og et kostnadstak oppad begrenset til størrelsen på lånt beløp (hovedstol). Finansinspektionen i Sverige konkluderte i 2022 med at det svenske rentetaket hadde redusert tilbudet av skadelig kreditt og senket utgiftene for sårbare forbrukere og låntakere, som gjerne er unge eller personer med lav kredittverdighet.²⁹

Det er liten grunn til å betvile at en lignende etablering av et rente-/kostnadstak i Norge vil bidra til å dempe gjeldsoppbygging i sårbare forbrukergrupper og forhindre fremvekst og produktutvikling av skadelige gjeldsprodukter. Norge har allerede innført et rentetak på forsinkelsesrenter (p.t. flatt tak på 12,5 prosent) som er regulert i egen lov med tilhørende forskrift. Forbrukerrådet kjenner ikke til at det finnes noen uttrykt nasjonal motstand mot et rentetak på forsinkelsesrenter.

I tillegg til et prosentuekt rentetak på forbruksgjeld bør det, i likhet med Sverige, settes et tak på hvor mye gjelden kan vokse. For mange skyldnere som ikke får frivillig gjeldsordning, blir gjelden etter hvert uholdbar, fordi rente- og gebyrkostnadene på forbrukslånene etterhvert overstiger betjeningsevnen. Livsvarige gjeldsspiraler kan stoppes dersom det settes et tak på hvor høyt forpliktelsen på et forbrukslån vokse. I praksis kan det bety at de samlede totale rente- og gebyrkostnadene ikke kan bli høyere enn lånets pålydende.

²⁸ [World Bank Document](#)

²⁹ [FI-analyse 22: Färre högkostnadskrediter efter nya regler | Finansinspektionen](#)

Samtidig er det viktig å påpeke at rente- og kostnadstak alene ikke vil fjerne gjeldsproblemer. Individuelle gjeldsproblemer oppstår normalt som følge av arbeidsledighet, sykdom, forverret helsetilstand eller samlivsbrudd. Rente- og kostnadstak fjerner ikke følgene av slike livshendelser, men kan bidra til at det blir lettere å unngå livsvarig gjeldsslaveri.

Unødvendig høye inkassosalærer

De høye inkassosalærene skaper kunstig høy etterspørsel etter inkassotjenester. Det er liten grunn til at norske skyldnere skal betale over ti ganger høyere salærer enn i Finland for krav over 250.000 kroner. Selv etter reduksjonen av inkassogebyrer på småkrav i 2020, er det fremdeles mer lønnsomt for fordringshaverne at kundene betaler etter forfall enn at de betaler i tide. Det er ikke bærekraftig at forhandlingene handler om hvor mye inkassoselskapet skal betale oppdragsgiveren for å få lov til å drive inn dennes utestående fordringer.

For skyldnerne og samfunnet er imidlertid denne forretningsmodellen langt fra gratis. De perverse økonomiske insentivene skaper både feller for de betalingsdyktige og brolegger veien mot gjeldsslaveri for de betalingsudyktige. Det offentlige Norge tar regningen for nedsatt yrkesdeltagelse, helseproblemer og sosiale stønader. Derfor bør de maksimale inkassosalærene settes så lavt at kundene må betale inkassoselskapene for deres tjenester, fremfor det motsatte.

Unødvendig høye utleggsgebyrer hos Namsfogden

De husholdningene som ikke makter å betale sine inkassokrav blir sendt til Namsfogden for tvangsinndrivning. Her må skyldneren betale over 1.500 kroner i såkalt utleggsgebyr. I Sverige er den samme kostnaden 350 svenske kroner hos Kronofogden.³⁰

De store kostnadsforskjellene mellom Norge og Sverige er en sterk indikasjon på at den svenske Kronofogden både er organisert på en mer kostnadseffektiv og skyldnervennlig måte enn det statlige innkrevsapparatet i Norge.³¹

Det er i tillegg lite transparens mellom størrelsen på det norske utleggsgebyret og namsfogedenes faktiske kostnader. I 2020 forsøkte Forbrukerrådet å skaffe en oversikt over namsfogdsapparatets totale kostnader. Formålet var å sammenligne kostnadene med inntektene fra utleggsgebyrene. Politidirektorat kunne imidlertid ikke sette sammen en oversikt over de totale kostnadene på grunn av politiets organisering og at namsfogdsapparatet ikke ble rapportert som separate kostnadssentre. Oss bekjent foreligger det ingen regnskap eller budsjett for namsfogdsapparatet på nasjonalt nivå. Faren er overhengende for at de husholdningene med dårligst betalingsevne betaler betydelig mer enn det koster staten å administrere tvangsinndrivningen. Slik bør det ikke være.

Inkassoregister

I 2020 ble det registrert snaut 10 millioner inkassosaker i Norge. Dette var nesten en dobling siden 2010. Brorparten av kravene blir betalt raskt, men en betydelig andel fortsetter ferden gjennom inkassoprosessen mens kravets størrelse vokser i takt med inkassosalærer, gebyrer og renter. Det er vanskelig for skyldnere med mange utestående krav og høy gjeldsbelastning å få oversikt over hva de skylder og til hvem. Problemet forsterkes av at fordringer hyppig blir kjøpt opp, overført til nye fordringshavere og tildelt nye saksnummer. Dette fører til at en stor del av gjeldsrådgivernes tid går med til å kartlegge gjeldsomfanget. Den tiden bør heller brukes til å komme frem til gode

³⁰ Forbrukerrådet 8.10.2023: [Høringssvar om modernisering av regelverket for innkreving](#)

løsninger. Fraværet av et inkassoregister i sanntid, er et betydelig hinder for at sårbare skyldnere kan komme seg ut av gjeldsspiraler.

Det finnes allerede aktører som enten har etablert et inkassoregister eller arbeider med å innføre det. De baserer seg imidlertid på frivillig innrapportering fra inkassoselskapene. Det er ikke tilstrekkelig bindende til at man kan forvente en komplett rapportering. Derfor bør det innføres en rapporteringsplikt for inkassoselskapene. I den forbindelse bør det også fremkomme mer informasjon knyttet til de enkelte gjeldspostene. Fortrinnsvis bør kontonummer som gjelden skal innbetales til og kid-nummer som skal benyttes ved innbetaling være tilgjengelig for skyldner i gjeldsregistrene. Med slik informasjonen lett tilgjengelig effektiviseres innbetalingsprosessen for skyldner.

Dekningsrekkefølge

Forbrukerrådet mener det er behov for å avvikle mekanismer som stimulerer kreditor til å ta raskeste vei til rettslig inndrivning. Slike mekanismer finnes både i dagens dekningslov § 2-8 og tvangsfullbyrdelsesloven § 7-8, som begge følger prinsippet om først i tid, best i rett. Det er behov for å endre formuleringen om utleggsrekkefølge i både dekningsloven § 2-8 og tvangsfullbyrdelsesloven § 7-8.

Dekningsloven § 2-8

«... Dersom de krav som ikke kan dekkes samtidig er likt prioritert etter første og annet ledd, dekkes først det krav som det først ble gitt pålegg om trekk for. Dernest dekkes senere gitte pålegg så langt utleggsmuligheten rekker etter § 2-7 første ledd.»

Tvangsfullbyrdelsesloven § 7-8

«Dersom namsmannen har mottatt flere begjæringer om utlegg mot samme saksøkte, gjennomføres utleggsforretningene i den rekkefølgen begjæringene er kommet inn.»
Hvis vi erstatter prinsippet om «først i tid, best i rett» med at skyldnerens utlegg deles mellom fordringshaverne vil hastverket bli lavere og fordelingen av utlegget mellom skyldnerne mer rettferdig. Det vil i betydelig større grad enn i dag motivere kreditorene til å komme til enighet om utenrettslige gjeldsordninger.

Sverige følger et annet prinsipp som gjør at kreditorer med samme prioritet blir likebehandlet uavhengig av hvem som kom først frem til namsgodten. Etter det Forbrukerrådet erfarer er det svenske prinsippet for dekningsrekkefølge bedre for både skyldner og kreditor.

Gjeldsregistre

I en situasjon med høyere rentenivå og stort utbud av forbrukerkreditt i Norge, må vi påregne at stadig flere forbrukere vil stå i fare for å miste oversikt over egen gjeldssituasjon. Det er derfor viktig at gjeldsregistrene utvides til å omfatte flere typer gjeld, herunder pantesikret gjeld, slik at gjeldsregistrene kan gi en mer komplett oversikt over den enkeltes gjeldsbelastning.

Kreditt i butikk

Forbrukerrådet mener at myndighetene også bør ha fokus på hvordan detaljhandelen innvilger kreditt til kunder i butikk. Etter vårt syn foregår salg av kreditt i en del butikker i en kontekst som samsvarer dårlig med målet om at forbrukere skal kunne gjøre rasjonelle og veloverveide valg for noe som er så viktig som gjeldsopptak. At butikkselgere ikke nødvendigvis har kompetanse om kreditt og følgene av utsatt betaling, forbedrer ikke dette forholdet.

Forbrukerrådets forslag til tiltak

- Rentetak- og kostnadstak på forbruksgjeld
- Reduksjon av inkassosalærer
- Reduksjon av utleggsgebyrer hos Namsfogden
- Innføre inkassoregister med sanntidsinformasjon
- Endre prinsippene for dekningsrekkefølge i tvangsfullbyrdelsesloven slik at kreditorer blir likebehandlet uavhengig av hvem som kommer først melder inn utleggskrav til Namsfogden.
- Mer komplette gjeldsregistre
- Regulere kreditt i butikk

Vennlig hilsen

Forbrukerrådet

Gunstein Instefjord
leder av forbrukerpolitisk enhet

Aysa Grønberg
seniorrådgiver

Dette dokumentet er godkjent elektronisk og har derfor ikke signatur.